

תרתני דסתרי בהכשר סוכה

הקדמה

א. הפסק אוויר או סכך פסול בסוכה
הפסק שאינו פוסל את הסוכה אלא מפצל אותה
ב. דין אצטבא בסוכה הגבוהה מעשרים אמה
אצטבא מן הצד
שאר שטח הסוכה
ג. כשיש כמה אפשרויות היכן לקבוע את מקום הדופן העקומה
ראיה ליסוד זה
אצטבא במרכז הסוכה
דופן עקומה להכשיר בשני צדדים
סיכום

הקדמה

במאמר זה ננסה להתבונן במצבים שונים בהן קיימות סוכות (או חלקי סוכות) שכשרות האחת תלויה בפסול חברתה, ולבחון את הדעות השונות מתי עלינו לראות את שתיהן כפסולות ומתי ניתן להתייחס לשתייהן ככשרות, ובמידה ושתיהן מוגדרות ככשרות האם קיימות מגבלות לשימוש בסוכות, ומהן¹.

א. הפסק אוויר או סכך פסול בסוכה

בשולחן ערוך (או"ח סי' תרלב סע' א-ב) מובאים חילוקי הדינים בין סוכה שסכך פסול מפסיק בה, לבין סוכה שרווח פנוי של אוויר (הנובע מהיעדר סכך) מפסיק בה: סכך פסול פוסל... בארבעה טפחים, אבל פחות מארבעה כשרה, ומותר לישן תחתיו... אוויר [בסכך]... בשלושה טפחים פסולה, בפחות משלושה כשרה ומצטרף

1 אשמח מאד לקבל הערות והארות על הדברים (לדוא"ל shimon.kalman@gmail.com). כאן המקום להודות לכל מי שסייע בהכנת המאמר, ובפרט לאשתי שתח' שפרטטה את איורי הסוכות השונות בכדי להקל על ההבנה, לְבָנֵי אברהם נ"י שערך את הדברים והעיר כמה הערות חשובות, ולת"ח שונים החפצים בעילום שמם שהחכימוני בהערותיהם המעמיקות.

להשלים הסוכה, ואין ישנים תחתיו. **הגה.** ודווקא שהולך על פני כל הסוכה², או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו ורובו, אבל בלאו הכי מותר דהא אין סוכה שאין בה נקבים.

כלומר, ישנם שני הבדלים בסיסיים בין הפסק ע"י סכך פסול להפסק ע"י אוויר: **א.** "אוויר סוכה פסול בשלושה [טפחים], וסכך פסול פסול בארבעה" (ב"ב קסב, ב). **ב.** בהפסק סכך פסול בכמות הפחותה משיעור זה (פחות מארבעה טפחים) - מותר לישון תחתיו, ואילו בהפסק אוויר הפחות משיעור זה (פחות משלושה טפחים) - אין ישנים תחתיו. הסיבה להבדלים אלו היא מפני שהפסק באוויר בולט יותר מאשר הפסק בסכך פסול (ט"ז שם ס"ק ד, הובא במשנה ברורה ס"ק י; וע"ע בלבוש שם אות א-ב ובפרי מגדים שם במשבצות).

הדברים אמורים בהפסק אוויר או סכך פסול הנמצא באמצע הסוכה. ישנו **הבדל נוסף** ויסודי בין סכך פסול לבין אוויר, כאשר הם נמצאים בקצה הסוכה סמוך לדופן - דין 'דופן עקומה', כדברי השולחן ערוך (שם):

סכך פסול... מן הצד אינו פסול אלא בארבע אמות, אבל פחות מארבע אמות כשרה, דאמרינן דופן עקומה, דהיינו לומר שאנו רואים כאלו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל, ודבר זה הלכה למשה מסיני... ומיהו אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ארבעה טפחים.

במה דברים אמורים בסוכה גדולה שיש בה יותר על [=מלבד] הסכך פסול שבעה טפחים על שבעה טפחים [של סכך כשר], אבל בסוכה קטנה שאין בה אלא שבעה על שבעה, בין באמצע בין מן הצד בשלושה טפחים פסולה, בפחות משלושה כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור.

דהיינו שדין 'דופן עקומה' נוהג רק בהפסק של סכך פסול הנמצא בקצה הסוכה סמוך לדופן (ואז הסוכה כשרה אפילו אם יש יותר מארבעה טפחים סכך פסול ובלבד שלא יהיה בה ארבע אמות או יותר), אך איננו שייך בהפסק אוויר³.

הפסק שאינו פוסל את הסוכה אלא מפצל אותה

כתב הרמ"א (שם סעיף ב):

והא דסכך פסול בארבעה ואוויר בשלושה, היינו דווקא שהפסיק סוכה לשתיים ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום אחד; אבל אם

2 דהיינו שהפסק זה חוצה את הסוכה, אע"פ שהוא פחות משלושה על שלושה.
3 כמבואר בשולחן ערוך שם: "אוויר... בין באמצע בין מן הצד - בשלושה טפחים פסולה", ומקור הדברים במשנה סוכה יז, א.

נשאר שיעור סוכה במקום אחד המקום ההוא כשר, ואף שמבחוץ אם מחובר לו מן הצדדים.

בדבריו אלו, הרמ"א - בעקבות הרא"ש (סוכה פ"א סי' לג) - מבחין בין שני מצבים בהם הפסק הסכך הפסול (או האוויר) חוצה את הסוכה לכל אורכה: אם, בסוכה של שלוש דפנות, הסכך הפסול (או האוויר) יוצא מהדופן האמצעית וממשיך לכל אורך הסוכה, וכך הפסק זה חוצה את הסוכה (ראה ציור 1), אזי בכל אחד מהצדדים המסוככים כהלכה (A ו-C בציור) יש רק דופן וחצי (וליתר דיוק: שתי דפנות) והסוכה פסולה (משנה ברורה שם ס"ק יג, ע"פ הרא"ש הנ"ל); אבל אם ההפסק (של סכך פסול או אוויר) עובר בין שתי הדפנות המקבילות (ראה ציור 2), אזי ההפסק של סכך פסול איננו פוסל את הסוכה, אלא מחלק אותה לשני חלקים, חלק אחד הוא השטח שתחת הסכך הכשר הסמוך לדופן האמצעית (A), שאם הוא גדול דיו ויש בו שיעור הכשר סוכה (שבעה על שבעה טפחים) הוא כשר, שכן בעצם שטח זה בפני עצמו מהווה סוכה כשרה, והמשך הדפנות והסכך איננו נצרך לכשרותה, והחלק השני הוא השטח שתחת הסכך הכשר הנמצא מרוחק מן הדופן האמצעית (C), ולו יש רק שתי דפנות, ולכן מצד עצמו הוא פסול; אך אם ממנו לדופן האמצעית יש פחות מארבע אמות - ניתן להתייחס לסכך הפסול (B) **ביחד** עם הסכך הכשר הצמוד לדופן האמצעית (A) כדופן עקומה⁴, ולהכשיר את הישיבה תחתיו (מ"ב שם ס"ק טו, עפ"י הרא"ש הנ"ל).

לכאורה, כשרות שתי סוכות אלו (שבציור 2), הסוכה בעלת הסכך הכשר הצמוד לדופן האמצעית (A) והסוכה בעלת הסכך הכשר המרוחק מן הדופן האמצעית (C), סותרת האחת את רעותה, שכן אם אנו רואים את הסכך הכשר הצמוד לדופן האמצעית (A) ועמו הסכך הפסול (B) כדופן עקומה (בכדי להכשיר בכך את הסוכה החיצונית), אזי אי אפשר לשבת בסוכה הפנימית, שהרי מהלכות דופן עקומה שאין לשבת תחתיה (כי צריך לשבת תחת הסכך, ולא תחת הדופן). אך למרות זאת, פוסק הרא"ש (שם), והובאו דבריו בטור שם ובשאר המפרשים) שניתן להתייחס לשתי סוכות אלו ככשרות, שכן ביחס לחלק הפנימי (A) איננו מתייחסים לסכך זה כדופן עקומה (שער הציון, שם אות יד), אע"פ שכלפי החלק החיצון (C) אנו מתייחסים לחלק זה (A) כחלק מדופן עקומה⁵. בהמשך הדברים ננסה בעזה"י לבחון מצבים נוספים

4 כמובן שהדברים נכונים רק אם ההפסק חוצה את הסוכה הוא מסכך פסול (מצד עצמו), אך אם אוויר יותר משלושה טפחים חוצה את הסוכה - הסכך הכשר מרוחק מהסוכה (C) פסול לגמרי, שכן - כאמור - אין באוויר דין 'דופן עקומה' (רא"ש שם).

5 ויש להסתפק האם יכול אדם אחד לשבת לעתים בסוכה הפנימית ולעתים בסוכה החיצונית, וראה להלן. כמו כן, שמעתי לפני למעלה מעשור ממו"ר הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א שדן אם היושב בסוכה הפנימית השומע את היושב בסוכה החיצונית (או להיפך) מקדש על היין ומברך לישב בסוכה צריך לענות אמן, ואמר לו הגר"ש אלישיב זצ"ל שוודאי יכול לענות אמן, כי המברך בירך כדיון, אך מסתבר שאינו יכול להוציא ידיו חובה בקידוש ובברכת לישב

ציור 1

סכך כשר – A,C
 סכך פסול – B
 ד' טפחים > B
 ז' טפחים > A,C
 ד' אמות > A+B
 ד' אמות > B+C

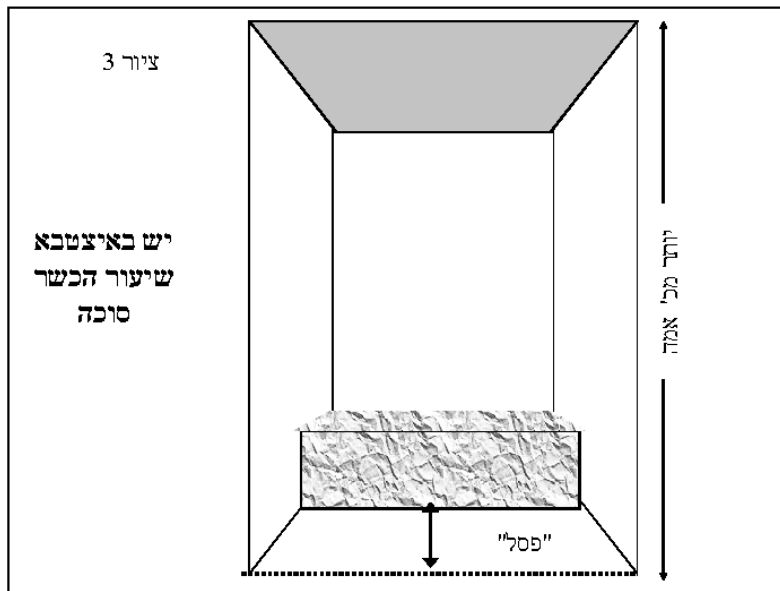
ציור 2

סכך כשר – A,C
 סכך פסול – B
 ז' טפחים > A,C
 ד' טפחים > B
 ד' אמות < A+B

בהן הכשר סוכה אחת עומד בסתירה להכשר סוכה אחרת, ולראות האם גם בהם ניתן להכשיר את שתי הסוכות.

ב. דין אֶצטבא בסוכה הגבוהה מעשרים אמה

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה (סוכה ב, א, שולחן ערוך או"ח סי' תרלג סע' א). כדי להכשיר אותה צריכים להנמיך את הסכך או להגביה את קרקעית הסוכה, עד שהמרחק מקרקעית הסוכה לסכך יהיה פחות מעשרים אמה. אחת הדרכים להגביה את הסוכה היא ע"י יצירת אצטבא, דהיינו ריצוף מאבנים או קרשים המגביה חלק מקרקעית הסוכה בלבד. לכן יש להגדיר איזה מחלקי הסוכה הוכשר ע"י האצטבא, דבר התלוי באופן בניית האצטבא, וכפי שיתבאר.

כתב בשולחן ערוך (או"ח סי' תרלג סע' ה):

הייתה [הסוכה] גבוהה מעשרים [אמה], ובנה בה אצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה ובה שיעור סוכה - כשרה כל הסוכה, אפילו מהאצטבא והלאה. [ראה ציור 3]

כלומר, מדובר בסוכה בעלת שלוש דפנות (והצד הרביעי פתוח לחלוטין), ובנה בה אצטבא בצמוד לדופן האמצעי, "על פני כולה" - דהיינו שהאצטבא מגיעה עד לדפנות שמשני צדדי הסוכה (מ"ב שם ס"ק טו-ז), ויש באצטבא שיעור הכשר סוכה (שבעה

על שבעה טפחים), וממילא האצטבא היא סוכה כשרה מצד עצמה, שהרי היא צמודה לשלושת דפנות הסוכה.

והוסיף השולחן ערוך שלא רק האצטבא כשרה, אלא כל הסוכה כשרה ו"אפילו מהאצטבא והלאה", וזה מדין "פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה" (סוכה יד, ב; שם יט, א), דהיינו סכך כשר היוצא מסוכה כשרה אף הוא כשר וניתן לשבת תחתיו (רש"י סוכה ד, א, ד"ה כשרה, וע"ש בראשונים. פסל = מפסולת גורן ויקב).

אצטבא מן הצד

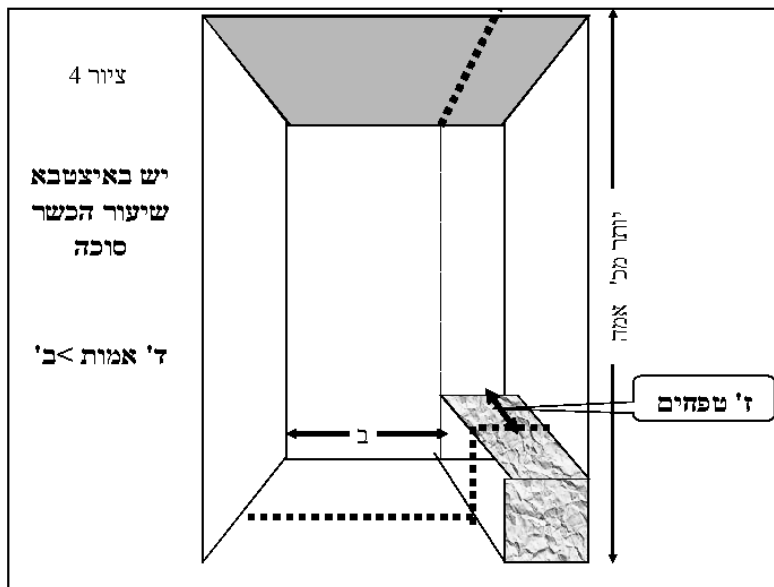
בשולחן ערוך (שם סעיף ו) הובא ציור נוסף של אצטבא:

אם בנה האצטבא מן הצד [ראה ציור 4], אם יש מן האצטבא עד כותל השני פחות מארבע אמות, כשרה על האצטבא דווקא; ואם לאו - פסולה.

כפי שניתן לראות בציור, מדובר באצטבא הגובלת באחת מהדפנות הצדדיות ואף בחלק מהדופן המרכזית, ולכן הדבר שחסר לאצטבא הוא דופן שלישי, וממילא אם המרחק בין האצטבא לדופן המרוחק הוא פחות מארבע אמות - ניתן להתייחס לסכך שמהדופן המרוחק מהאצטבא עד למעל האצטבא כדופן עקומה⁶, ממילא האצטבא היא סוכה כשרה בעלת שלוש דפנות.

בסוכה. וצ"ע. עכת"ד (וראה 'הערות' במסכת סוכה, משיעורי הגריש"א, לדף ד, א, עמ' יא, ד"ה בנה איצטבא באמצע, שנסתפק בזה; ובדברי מו"ר בחשוקי חמד, סוכה יז, א, עמ' קח-קט). אכן דעת הגריש"ז אורבך זצ"ל שהיושב בסוכה הפנימית יכול להוציא את היושב בסוכה החיצונית ולהיפך בברכת לישב בסוכה (הליכות שלמה, סוכה, פרק ז סעיף טו, ודבר הלכה שם אות טו, עמ' קז-קח), אך גם לדעתו מסתבר שאסור לאדם לשבת ראשו ורובו בסוכה הפנימית ושולחנו בסוכה החיצונית או להיפך, דהוי תרתי דסתרי (הליכות שלמה, דבר הלכה שם; וע"ע בחשוקי חמד הנ"ל, וראה גם להלן הערה 15). [אולם יש לדון בדברים, לפי מה ששמעתי בשם הגריש"א זצ"ל (מובא בספר חשוקי חמד בכורות טו, ב) שאשה היושבת ראשה ורובה בסוכה ושולחנה בתוך הבית מקיימת מצות סוכה, ויכולה אף לברך לישב בסוכה (לדעת הסוברים שאשה רשאית לברך על מ"ע שהזמן גרמא), מפני שהחשש שתימשך אחר השולחן לא שייך בנשים שרשאיות לאכול בבית. ולפי דבריו אפשר שאף בנידון דידן, לדעת הדגול מרבבה (המובא להלן) שרשאי אדם לשבת פעם בסוכה הפנימית ופעם בסוכה החיצונית, א"כ גם אם יאכל ראשו ורובו בסוכה הפנימית ושולחנו בסוכה החיצונית או להיפך יצא ידי חובה, כי לא גזרו אלא במקום שאם יימשך אחר השולחן יבטל מצות סוכה (וראה בחשוקי חמד סוכה ג, א, בשם הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א, לגבי אכילת פירות כשראשו בתוך הבית). אך אולי נידון זה שונה, שכן אם ישב ראשו בסוכה הפנימית ורובו בסוכה החיצונית או להיפך הוא מבטל מצות סוכה, וא"כ יש לגזור שמא ימשך ראשו בלבד אחר שולחנו גם אם רובו יישאר במקומו. וצ"ע בכל זה].

6 ובלבד שהדפנות מגיעות עד לסכך, שכן אם הדפנות אינן מגיעות לסכך אזי אי אפשר לראות את הדופן והסכך כדופן עקומה אחת, "שהרי אינם נוגעים זה בזה כלל" (מ"ב שם סוף ס"ק כ). אכן בסי' תרל"ב ס"ק ד הביא המ"ב שיש המכשירים אף באופן שלא הגיעו הדפנות לסכך.

במצב זה ניתן לשבת "על האצטבא דווקא" (כלשון השולחן ערוך הנ"ל), אך אין לשבת על השטח שבין האצטבא לדופן המרוחק ממנה, ואין להכשירו מדין "פסל היוצא מן הסוכה" וכפי שהוכשרה כל הסוכה במקרה שבו קיימת אצטבא על פני כל הדופן האמצעי וכן"ל), שכן הסכך שבין הדופן למעל האצטבא מוגדר כדופן עקומה, ואין לשבת תחת דופן (רא"ש סוכה פ"א סוף סי' ג והגהות אשר"י שם, כמובא במשנה ברורה שם ס"ק כא).

והקשה המגן אברהם⁷ (שם ס"ק ו) מדין סוכה שסכך פסול חוצה אותה בין שני הדפנות המרוחקות (ראה לעיל צויר 2), לגביו ראינו לעיל שניתן לשבת בחלק הפנימי של הסוכה (אם יש בו הכשר סוכה), אע"פ שהוא מוגדר כדופן עקומה להכשיר את החלק החיצוני של הסוכה, וא"כ גם כאן - מדוע לא ניתן לשבת תחת הדופן העקומה, ולהכשירה מדין "פסל היוצא מן הסוכה"?

ותירץ המגן אברהם⁸ (לפי הסבר מחצית השקל, פרי מגדים ולבושי שרד [שם]) שאין המקרים שווים, שכן בסוכה שסכך פסול חוצה אותה בין שתי הדפנות המקבילות (צויר 2), הסוכה הפנימית כשרה מצד עצמה, ואף שכלפי הסוכה החיצונית

7 קושיית המגן אברהם הוסברה לפי דברי האחרונים המובאים להלן.

8 וכ"כ הקורבן נתנאל (על הרא"ש סי' ג הנ"ל, אות ש). וע"ע בערוך השולחן (שם אות ח), שו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קסז אות ד) וספר הלכות חג בחג (להגר"מ קארפ שליט"א, סוכה, פ"ט הערה 30, עמ' רנד).

ניתן להתייחס לסכך הסוכה הפנימית כדופן עקומה, מ"מ כלפי הסוכה הפנימית עצמה אין צורך כלל לראותו כדופן עקומה וניתן להכשירה מצד עצמה; אך לגבי אצטבא הסמוכה לדופן צדדית (ציור 4) אין להכשיר את השטח שבין האצטבא לדופן המרוחקת מצד עצמו (שכן הוא גבוה מעשרים אמה), ואי אפשר להכשירו מדין פסל היוצא מן הסוכה - שהרי סוכה זו עצמה (שהפסל יוצא ממנה) איננה כשרה אלא מפני שאנו רואים סכך זה כדופן עקומה⁹.

שאר שטח הסוכה

כאמור, לגבי אצטבא הסמוכה רק לאחת מהדפנות הצדדיות, התיר השולחן ערוך לשבת "על האצטבא דווקא", ולא בשאר שטח הסוכה, והסביר המגן אברהם (ושאר האחרונים) שזהו מפני שאר הסוכה משמש כדופן עקומה כלפי האצטבא, ואין לשבת תחת הדופן.

הפרי מגדים שם (ס' תרלג, אשל אברהם ס"ק ו), לאחר שבאר את הדברים הנ"ל, כתב לתמוה על דברי השולחן ערוך, וזאת לגבי שטח נוסף בסוכה, שאיננו משמש כדופן עקומה, וזה לשונו:

...אלא דקשה דמכל מקום למה דווקא על האצטבא, נהי דלצד דופן אינו יוצא ידי חובתו, אבל לצד הפרוץ לרוח רביעית אמאי אינו יוצא ידי חובתו? להוי כפסל היוצא כהאי גוונא במשך אצטבא עכ"פ!

כלומר, יתכן מצב בו האצטבא (הסמוכה רק לאחד מהדפנות הצדדיות) איננה נמשכת לאורך כל הדופן, ובמצב כזה השטח שלאחר האצטבא הפונה כלפי כיוון הכניסה, מהוה פסל היוצא מן הסוכה ואיננו משמש כדופן עקומה, מפני שאף בלעדיו יש לסוכה שלוש דפנות, ועוד שהרי בצד הרביעי (המשמש כפנתח) אין דופן כלל (מדובר בסוכה בעלת שלוש דפנות בלבד), וא"כ אין כל מניעה מלשבת בשטח הממשיך לאחר האצטבא בסמוך לדופן הצדדית כלפי הפתח.

ואכן האחרונים (דגול מרובה שם; מחצית השקל שם; ביכורי יעקב שם ס"ק ח; משנה ברורה שם ס"ק כא) קיבלו להלכה את סברת הפרי מגדים¹⁰, ופסקו שאכן

9 ואם לא נתייחס אליו כדופן עקומה, לא נוכל להכשיר את האצטבא ממנה יוצא 'פסל' זה. ובסגנון אחר: בסוכה שסכך פסול חוצה אותה בין הדפנות החיצוניות, מדובר בשני אנשים, האחד יושב בסוכה הפנימית והוא כלל איננו מתייחס לסכך שלו כדופן עקומה, והעובדה שחברו היושב בסוכה החיצונית רואה את הסכך של הסוכה הפנימית כדופן עקומה - איננו נוגע אליו; לעומת זאת, היושב בסכך הסמוך לאצטבא בא להכשירו מדין פסל היוצא מן הסוכה הכשרה שהיא האצטבא, ולשם כך הוא עצמו נצרך להגדיר את הסכך שעליו כדופן עקומה, וממילא איננו יכול לראות בו פסל היוצא מן הסוכה (ע"פ מחצית השקל הנ"ל).

10 ולדבריהם כוונת השולחן ערוך במילים: "על האצטבא דווקא", לשלול את הישיבה מתחת

מותר לשבת בשטח הממשיך לאחר האצטבא בסמוך לדופן הצדדית כלפי הפתח, מפני שהוא מהווה פסל היוצא מן הסוכה כלפי האצטבא, ואיננו משמש כדופן עקומה.

הדברים אמורים על השטח שכנגד האצטבא לכיוון רוח רביעית הפתוחה, אך בנוגע לשטח הממשיך את הדופן עקומה (כלומר הסכך שבין מעל האצטבא לבין הדופן המרוחקת ממנה) נחלקו האחרונים, הפרי מגדים (הנ"ל) נקט שיש לו דין פסל היוצא מן הסוכה (מפני ששטח זה כבר איננו נצרך לדופן עקומה), והביכורי יעקב חלק עליו, וטעמו שלא מצינו דין פסל היוצא מן הסוכה אלא בפסל היוצא כנגד הסכך הכשר וממשיך אותו, אך סכך היוצא מדופן עקומה - אין בו דין פסל היוצא מן הסוכה (ולדבריו ניתן לשבת רק על האצטבא עצמה, או על השטח הממשיך ממנה לכיוון הפתח).

להלן נמשיך בעזה"י לדון בשאלה זו מצדדים נוספים.

ג. כשיש כמה אפשרויות היכן לקבוע את מקום הדופן העקומה

בשפת אמת (סוכה ד, א ד"ה בגמרא בה אצטבא וכו') מרחיב את הדיון בשאלה זו לשטח שכנגד האצטבא (בין האצטבא לדופן החיצוני המרוחק), וזאת משום שלעתים קרובות ניתן לצמצם את הצורך בדופן עקומה רק לחלק מאורך האצטבא. ואלו דבריו (בשינויים קלים):

והנה באצטבא מן הצד, דבזה פסול מה שחוץ לאצטבא, נראה לענ"ד דהיינו דווקא בכנגד שיעור הכשר סוכה, אבל השאר כשר שכיוון דאין צריך לעקומת הדופן רק על שיעור הכשר הסוכה - שוב לגבי שאר אריכות הדופן אין צריך כלל לומר דופן עקומה, ושפיר כל הסוכה כשרה לבד [תחילת השטח שבין האצטבא לדופן המרוחקת] נגד שיעור הכשר הסוכה. ולכאורה לפי זה סגי בשיעור טפח בלבד, דשלישית אפילו טפח סגי¹¹. מיהו אפשר דטפח לאו שם דופן עליה כדי לומר דופן עקומה, לכך י"ל דצריך שיעור הכשר סוכה. אבל אינו מוכרח, די"ל כיון דלגבי סוכה דופן טפח סגי אמרינן ביה שפיר דופן עקומה.

בדבריו אלו השפת אמת הֵבֵר לשיטת הפרי מגדים (שדין פסל היוצא מן הסוכה נוהג גם בשטח שכנגד הדופן העקומה, ודלא כשיטת הביכורי יעקב וכו"ל), ואף הוסיף

לסכך המשמש כדופן עקומה (דהיינו הסכך שבין האצטבא לדופן הנגדי), ולא לשלול את הישיבה על השטח שמעבר לאצטבא לכיוון הפתח.

11 כמבואר בגמרא בכמה מקומות (סוכה ד, ב; ועוד): "שתים כהלכתם ושלישית אפילו טפח". [אך צ"ע, שבגמרא (שם ו, ב - ז, א) מבואר המיקום המדויק בו צריך להניח את הטפח, ולהלכה הוא באופן שייצור מחיצה של ארבעה טפחים, עי' שולחן ערוך או"ח תרל, ב, ומ"ב שם ס"ק ח.].

לחדש שאפילו בשטח שבין האצטבא עצמה לדופן המרוחקת ניתן לשבת בחלקו, וזאת משום שלדופן עקומה לא נצרך יותר משיעור הכשר סוכה. אלא שמיד הוא חוזר בו, מטעם חדש:

מיהו עדיין צ"ע בזה, דא"כ איזה צד נכשיר ואיזה צד נפסול, דמאי חזית לומר במקום הזה דופן עקומה ולהתיר מעבר השני נימא איפכא?... לכן י"ל דכיון דאין הדופן מבורר - כל הסוכה פסולה חוץ מעל האצטבא. כנלע"ד.

כלומר, האדמו"ר מגור זצ"ל קובע, שהיות ולא מבורר איזה חלק מהשטח שבין הדופן המרוחקת לאצטבא הוא המוגדר כדופן עקומה, וניתן להתייחס לחלקים שונים מאורך הדופן כדופן עקומה, ואין סיבה להעדיף להגדיר חלק מסוים כדופן עקומה - לכן אסור לשבת תחת כל השטח שניתן להגדירו כדופן עקומה לעניין זה (ובהמשך הדברים ננסה למצוא חברים לשיטת רבנו השפת אמת).

ראיה ליסוד זה

נראה להביא ראיה לדברי השפת אמת, שכשישנן אפשרויות שונות היכן להגדיר כדופן עקומה אין לשבת תחת אף אחת מהן, מדין הסבה בליל הסדר, לגביה מובאת מחלוקת בגמרא (פסחים קח, א) אם צריך להסב בשתי הכוסות הראשונות או דווקא בשתי הכוסות האחרונות, ומסקנת הגמרא "השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי - אידי ואידי בעו הסיבה". וכתב הר"ן שם (על הרי"ף, כג, א) ד"ה והשתא דאיתמר הכי וכו':

ואף על גב דבעלמא קיימא לן איפכא דכל ספקא דרבנן לקולא, הכא כיון דלאו מילתא דטירחא היא עבדינן לרווחא דמילתא. כך פירשו ז"ל. **ולוי נראה** דעל כרחך בעי למיעבד הסיבה בכולהו, דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני, ואי נקיל בתרווייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי.

מבואר שאע"פ שספק דרבנן להקל, מ"מ במקום שבו אם נקל בספק תיעקר המצוה לגמרי¹² - אין להקל בספק. וגם אצלנו, אם נקל בכל חלק וחלק מהשטח שבין האצטבא לדופן המרוחקת יתבטל בסיטואציה זו לגמרי הדין שאין לשבת תחת דופן עקומה¹³, ולכן יש להחמיר בכל השטח מספק¹⁴.

12 דהיינו בכל מקום שהספק הוא האם הדין עצמו נאמר במקום אחד או באחר, אזי אם נקל בכל אחד מהמצבים בספק יעקר הדין לחלוטין. ואין זה דומה לספק לגבי דין הנוהג במצב ידוע ומוגדר אם נוהג גם במקום נוסף, ששם גם אם נקל בספק יתקיים הדין במצב שאין מתקיים בו הספק.

13 השוואה זו איננה מוכרחת, וייתכן שיש לחלק בין מצוה מדרבנן שתקנו לחייב במעשה אקטיבי מסוים, שצריך לדעת הר"ן למצוא אופן שהמעשה יתקיים - לבין ההלכה שאין יושבים תחת דופן עקומה, שהכוונה שהכשר הסוכה איננו מאפשר לשבת תחתיה אך אין הכרח שהלכה זו תגיע לידי מימוש מעשי, וכפי שראינו לעיל לגבי סוכה שסכך פסול חוצה

סברא זו מופיעה בדברי הר"ן (על הרי"ף, מגילה [ב, א] בסוף) בהקשר נוסף:

ולעניין עיירות המסופקות אם הן מוקפות חומה מימות יהושע בן נון או לא, הורו הגאונים ז"ל שהולכין בהן אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות חומה מימות יהושע וקורין בהן בי"ד. ועוד, שאפילו תאמר שהוא ספק שקול הו"ל ספק של דבריהם ולקולא, ונמצא פטורות בשניהם, ומבטל ממנו בוודאי מקרא מגילה, לפיכך קורא בראשון ופטור בשני. ודאמרינן בגמרא אטבריא והוצל שהיו קורין בהן בי"ד ובט"ו - במידת חסידות היו נוהגים כן... והיו קורין בלא ברכה דספק דדבריהם לא בעי ברוכי... אלא שראוי לברך בארבעה עשר מפני שהולכין אחר רוב העולם...

גם כאן חוזר הר"ן על היסוד שספק דרבנן להקל נאמר רק במקום שבו לא יעקר לגמרי קיום דין זה, אך אם בעיירות המסופקות יקלו גם בי"ד וגם בט"ו תתבטל שם לחלוטין מצות קריאת מגילה.

אלא שכבר הקשה המשנה למלך (פ"א מהל' מגילה הי"א) שדברי הר"ן סותרים אלו את אלו, שכן בשני המקומות ישנו מצב שבו אם נקל בשני צדדי הספק נבטל לגמרי את הדין, ובארבע כוסות פסק הר"ן מטעם זה להסב בכולן, ואלו בעיירות המסופקות פסק הר"ן שיקראו את המגילה בי"ד בלבד, ולא בשני הימים: ביישוב שתירה זו נאמרו תירוצים רבים, ונזכיר שתי דרכים עיקריות:

א. בארבעת הכוסות אין לנו שום עדיפות לכוסות הראשונות יותר מהאחרונות,

אותה בין שתי הדפנות החיצוניות (לעיל ציור 2), שאע"פ שהסוכה הפנימית משמשת כדופן עקומה לגבי הסוכה החיצונית - מ"מ ניתן לשבת תחתיה כי היא סוכה כשרה מצד עצמה. חילוק נוסף יש בין המקרים, והוא שהר"ן מדבר על מצב של ספק, שבעצם צריך להסב בשתי כוסות אלא שאין אנו יודעים איזה ולכך עלינו להחמיר מספק כדי שלא תתבטל המצוה לגמרי, ואילו בנידון דידן מדובר על דופן עקומה, שאין סיבה להגדיר חלק מסוים כדופן עקומה וחלק אחר כסכך, וא"כ אין שום חיסרון אם ראובן יגדיר דופן עקומה במקום אחד ושמעון (או ראובן בזמן אחר, לשיטת הדגול מרבבה דלהלן) יגדיר אותה במקום אחר, ומה בכך?

14 יש לציין, שדנו הפוסקים לגבי מי ששכח להסב באחת הכוסות ועל רא"ש פסחים פ"י סי' כ; שולחן ערוך או"ח תעב, ז; ועוד, וכתב בשו"ת בית הלוי (ח"ג סי' א, ענף ט, ס"ק א; מובא בהגדה של פסח "מבית לוי", עמ' קה) שטעם הר"ן הנ"ל נאמר "רק לעניין קביעת ההלכה, דאי אפשר לקבוע ההלכה להקל לא באחת מהן ולא בשניהם, אבל אם נתחדש ליחיד ע"י מקרה וסיבה ששכח להסב הא לא שייך סברא זו כלל, והדרינן לכללא דספק דרבנן להקל". לאור דברים אלו יש להסתפק ג"כ בהבנת דברי השפת אמת, האם כוונתו היא רק לכתחילה, שאין לשבת בכל השטח שניתן להגדיר אותו כדופן עקומה, או שאף בדיעבד לא יצא ידי חובתו בישיבה שם. ונפקא מינה אם אכל שם בלילה ראשון של סוכות האם צריך לאכול כזית פת שנית, וכן האם יצטרך לברך שוב 'שהחיינו' כשיאכל שנית, עי' רמ"א או"ח סי' תרמא סע' א.

ומחמת שזהו ספק שקול עלינו להחמיר בכל הכוסות; מה שאין כן בעיירות המסופקות ישנה עדיפות לקרוא את המגילה דווקא בי"ד, כי בענייני קריאת מגילה עדיף להקדים ולא לאחר כמבואר בגמרא לגבי בני הכפרים (הראנ"ח בשו"ת מים עמוקים ח"ב סי' עט), או כי זהו זמן קריאת המגילה העיקרי לכל העולם (חזו"א דמאי א, טז), ועוד שיש אומרים שגם בני הכרכים יוצאים בדיעבד אם קראו בי"ד (הראנ"ח בתשובה הנ"ל; ביאור הגר"א או"ח סי' תרפח סע' ד). ומאחר ויש העדפה לקריאה בי"ד ממילא שוב אין סיבה לקרוא פעם נוספת בט"ו.

לדרך זו, בנידון שלנו בו אין עדיפות לקבוע מקום ספציפי לדופן עקומה צריך להחמיר שלא לשבת מתחת לכל השטח שניתן להגדירו כדופן עקומה (וכדברי השפת אמת שהובאו לעיל).

ב. יש לחלק בין מצב שבו הספק הוא על עיקר תקנת חכמים, לבין מקום שהספק על קיום תקנת חכמים במקום מסוים. בארבע כוסות אם נפסוק הלכה שצריך להסב בשתי הכוסות הראשונות, ובאמת תקנת חכמים הייתה להסב בשתי הכוסות האחרונות, הרי שביטלנו את קיום תקנת חכמים בכל עם ישראל מכל וכל; לעומת זאת, בעיירות המסופקות - כל עם ישראל יקיים את מצות קריאת מגילה כתקנתה, ורק לגבי מקומות מסוימים יש ספק מתי זמן חיובם, ולכן די שיקראו בראשון מבין הימים המסופקים (משנה למלך שם; שו"ת חת"ם סופר או"ח ריש סי' קסא).

לכאורה להסבר זה, די שנקבע חלק מסוים מהאצטבא בתורת דופן עקומה, ואולי יש לקבוע לכך את החלק "הראשון" הסמוך לכותל האמצעי. וצ"ע.

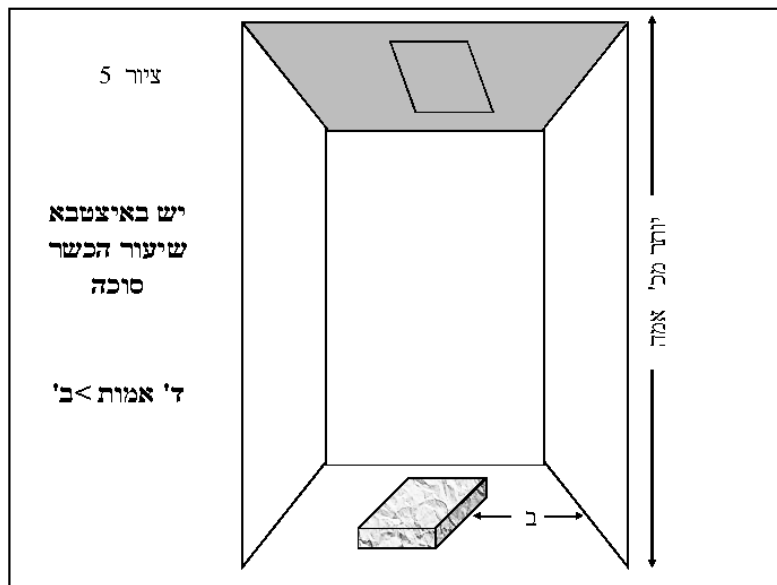
אצטבא במרכז הסוכה

בשולחן ערוך (או"ח סי' תרלג סע' ז) כתוב:

אם בנה האצטבא באמצע [ראה ציור 5], אם יש ממנו לכותל לכל צד פחות מארבע אמות כשרה על האצטבא... ואם יש בינה לכותל ארבע אמות פסולה... במצב זה, האצטבא איננה סמוכה לאף אחד מן הדפנות, והחידוש הוא שניתן להגדיר את שלוש הדפנות כדופן עקומה במקביל (מ"ב שם ס"ק כב). לכן, ניתן לשבת "על אצטבא" בלבד, כי אין לשבת תחת דופן עקומה. אך מדין פסל היוצא מן הסוכה ניתן לשבת מהאצטבא לכיוון הפתח (שער הציון שם אות כג), כפי שביארנו לגבי אצטבא מן הצד.

כל זה בסוכה של שלוש דפנות, אבל בסוכה שיש בה ארבע דפנות הרי מעיקר הדין די להגדיר שלוש מתוכן כדופן עקומה. לאור זאת הובא בשער הציון (הנ"ל):

ועיין בדגול מרבבה שכתב דאם יש לה ארבע דפנות ויש לכל צד פחות מארבע אמות, כל הסוכה כשרה ביש באצטבא שיעור סוכה. [וטעמו, שבכל פעם יש

לומר אני מחשב דופן זה כפסל היוצא, והשאר שלוש דפנות כדופן עקומה¹⁵. ועיין בבכורי יעקב שמצדד להתיר זה דווקא בשני בני אדם, שזה יכול לשמש בצד זה ויחשב אותה כפסל וצדדים אחרים כדופן עקומה, ואדם אחר יכול להשתמש בצד שכנגדו כן ויחשב הפסל שחברו יושב תחתיו כדופן ושהוא יושב תחתיו כפסל היוצא מן הסוכה [וזה מותר, ממה שכתב הטור בסימן תרל"ב (ראה לעיל ציור 2) והובא שם במגן אברהם ס"ק ד], ובאדם אחד צריך עיון ועיין שם בתוספות בכורים.

15 לשיטת הדגול מרבבה (שאדם יכול לשבת פעם בצד זה ופעם בצד אחר) יש להסתפק האם אסור לאכול כשראשו ורובו בצד אחד של האצטבא ושולחנו בצד השני, כי יש כאן תרתי דסתרי מיניה וביה (ובכה"ג גם הנודע ביהודה לא התיר); או אפשר שהדבר מותר, ואין לחשוש שמא ימשך אחרי השולחן, שהרי אם ימשך אחר שולחנו - יחשוב מקום זה כסוכה. [וראה בתוס' רע"א על המשניות (סוכה פ"ב מ"ז אות יד, מובא בח' רע"א מהדורת זיכרון יעקב, סוכה כח, א) גבי היושב בסוכה קטנה (של שישה טפחים) ושולחנו בתוך סוכה שנייה גדולה, ואף אם ימשך אחר שולחנו - ישב בסוכה אחרת, שכתב שלדעת הר"ף שאין חסרון בסוכה קטנה אלא שמא ימשך אחר שולחנו (ודלא כתוס' שם ד, א, ד"ה דאמר לך, שהלכה כב"ש בסוכה קטנה בלבד) יצא ידי חובה, אפילו לב"ש, כי אין חשש שימשך אחר שולחנו, ע"ש]. ויתכן, שבכל אופן בענייננו אסור, שהוא בכלל הגזרה, שהרי במצב הקיים כעת, בפועל, הוא מוגדר כיושב בסוכה ושולחנו בתוך הבית (כי כעת על כורחנו יש להגדיר את הצד שאינו יושב בו כדופן עקומה).

הסכימו שניהם שכל אדם רשאי להגדיר לעצמו איזה צד הוא פסל היוצא מן הסוכה ואיזה צד הוא דופן עקומה, אלא שהבכורי יעקב הסתפק האם אדם אחד יכול להתייחס פעם אחת לצד זה כפסל היוצא מן הסוכה (ולא דופן עקומה) ופעם אחרת לצד אחר כפסל היוצא (ואז הצד הראשון יהיה הדופן עקומה)¹⁶.
שער הציון כתב בסוגריים שמקור דבריהם בדין סוכה של שלוש דפנות שסכך פסול חוצה אותה מדופן לדופן (כבציון 2), שהסוכה הפנימית כשרה מצד עצמה ואף הסוכה החיצונית כשרה (כפי שהובא לעיל מדברי הרא"ש). אך הגרש"ז אוירבך זצ"ל¹⁷ תמה על הדברים¹⁸:

אמנם חידוש גדול הוא שהשוו את זה לדין שבסימן תרל"ב הנ"ל, דשאני התם שהסוכה הפנימית ממש כשרה בלי שום הלכה של דופן עקומה, משא"כ הכא, הרי האצטבא כשירה רק מפני דופן עקומה, ומנ"ל להכשיר אפילו צד אחד?

כלומר, בדין סוכה של שלוש דפנות שסכך פסול חוצה אותה מדופן לדופן, הסוכה הפנימית כשרה מבלי להסתמך על דין דופן עקומה, והסוכה החיצונית כשרה מחמת דין דופן עקומה ללא שום ספק, במצב כזה פסק הרא"ש שניתן להתייחס לכל אחת מהסוכות כסוכה כשרה; לעומת זאת, באצטבא במרכז סוכה של ארבע דפנות, כל

16 לאור ספק זה של הביכורי יעקב (האם אדם אחד יכול לשבת פעם אחת בצד זה של האצטבא ופעם אחרת בצד אחר), ניתן להציע עוד כמה ספקות. **למשל**, האם יכול אדם היושב בצד האצטבא לצאת ידי חובה בקידוש ובברכת לישב בסוכה מחברו היושב בצד אחר של הסוכה (וראה לעיל הערה 4). כמו כן, יש לדון לגבי אב ובנו שהגיע לחינוך, האם מחמת שחובת החינוך של הבן מוטלת על האב לכן דינם כאדם אחד, ואין האב יכול לאפשר לבנו לשבת בצד אחר של הסוכה (כי אז אחד משניהם ישב תחת דופן עקומה), או שיש לומר שחובת חינוך בנו הגדרתה שהבן יקיים את המצוות כפי שיחויב בגדלותו, ומאחר וכשיגדל יוכל לשבת בסוכה בצד אחר (שאינו הצד שאביו יושב בו) אף בקטנותו אין חובת חינוך מונעת ממנו לשבת בצד אחר מהצד שהאב יושב בו (ואף לצד האחרון יש להסתפק האם מותר לאדם היושב בצד האצטבא לכיוון אחד להאכיל בידיים קטן היושב מצדה האחר או הווי איסור דאורייתא של סְפִיט איסור לקטן, עי' משנה ברורה סי' תרמ"ט ק"ה).

17 בספר הסוכה השלם (מאת הרב וייספיש, עמ' תמו); מובא גם בהליכות שלמה, סוכה, עמ' קט בדבר הלכה אות טז, במוסגר.

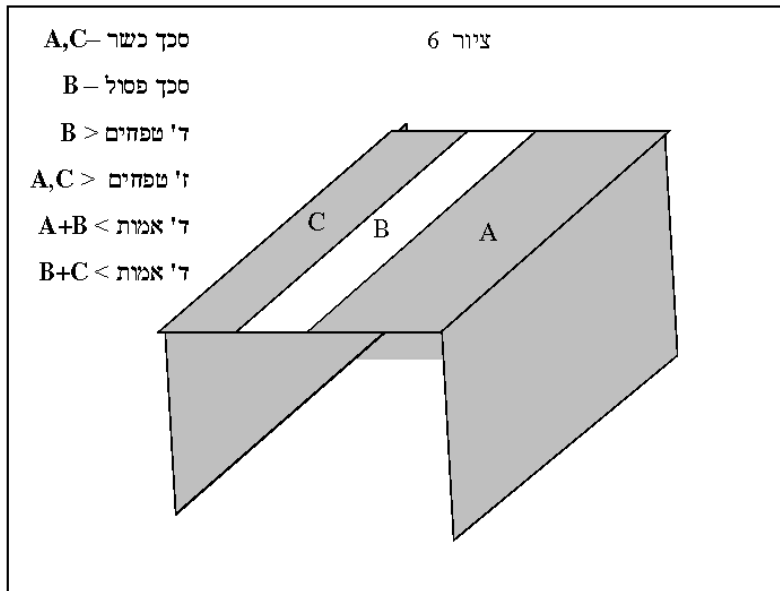
18 תמיהתו של הגרש"ז דומה מאד לסברת השפת אמת (הנ"ל), אלא שהשפת אמת חלק מכוחה ע"ד האחרונים, והגרש"ז רק תמה עליהם. אכן, אולי יש מקום לחלק בין הנידונים, שלכאורה אפשר שאין להחשיב דופן אחת מקצתה כדופן עקומה ומקצתה כסכך כשר (מחמת שאין צורך בכל אורך הדופן לשיעור הכשר סוכה), ודין דופן עקומה מתייחס לדופן לכל אורכה, גם אם מעיקר הדין די בשיעור קטן יותר (וכדברי השפת אמת הנ"ל), אך במקום שמדובר בדפנות נפרדות, ניתן להגדיר כל שלוש מהן כדופן עקומה, ואין לפסול את הפסל היוצא מן הסוכה רק מפני שניתן להגדיר אותו כדופן עקומה ודופן אחרת כפסל, ודלא כהגרש"ז זצ"ל. להסבר זה בכוונת השפת אמת, אין כל מקום להשוואה לדברי הר"ן הנ"ל. וצ"ע.

הכשר הסוכה נובע מדין דופן עקומה, אלא שיש להסתפק איזה צדדים להגדיר כדופן עקומה ואיזה צד לא, ובזה יתכן שכל שאין הדבר מבורר - אין מקום להכשיר שום צד.

דופן עקומה להכשיר בשני הצדדים

בשלב זה נחזור מעט ונתבונן על הראשונות. ראינו לעיל, שסכך פסול החוצה את הסוכה **לאורכה**, דהיינו סכך פסול ברוחב ארבעה טפחים היוצא מהדופן האמצעית בסוכה בעלת שלוש דפנות וחוצה את הסוכה לכל אורכה (לעיל ציור 1) - פוסל את הסוכה, וזאת מחמת שלכל אחד מהצדדים יש רק דופן ומחצה (שהם שתי דפנות), ולהכשיר את הסוכה צריך שלוש דפנות; **אך** סכך פסול החוצה את הסוכה **לרוחבה**, דהיינו סכך פסול ברוחב ארבעה טפחים העובר בין שתי הדפנות הצדדיות בסוכה בעלת שלוש דפנות (לעיל ציור 2), איננו פוסל את הסוכה (אם בחלק הפנימי יש שיעור הכשר סוכה ואורכו יחד עם הסכך הפסול הוא פחות מארבע אמות וכנ"ל).

מקורם של דינים אלו הוא בדברי הרא"ש (סוכה פ"א סי' לג וכנ"ל). ותמה הקורבן נתנאל (שם, אות ק) מדוע הובא דין סכך החוצה את הסוכה **לאורכה** ללא חילוקים, שכן יש מצבים שסוכה זו כשרה (כשם שהביא הרא"ש לגבי סכך החוצה את הסוכה לרוחבה), וכגון שיש בסכך הכשר שבכל צד בכדי הכשר סוכה, והמרחק בין הסכך הכשר לדופן המרוחקת ממנו (דהיינו הסכך הפסול ויחד עם הסכך הכשר השני) הוא פחות מארבע אמות (ראה ציור 6), שאז יש לראותו כדופן עקומה, וממילא להכשיר

את כל הסוכה (מלבד המקום שתחת הסכך הפסול), שכן ניתן לראות כל אחד מחלקי הסוכה המכוסים בסכך כשר כסוכה עצמאית (המסתמכת על הגדרת הסכך הכשר השני - יחד עם הסכך הפסול - כדופן עקומה).
אכן הנחת המוצא של הקורבן נתנאל שסוכה כזו כשרה - תלויה ועומדת במחלוקת רבותינו האחרונים¹⁹, כפי שכתב בספר הסוכה השלם (עמ' שכב ס"ק נא):

[סוכה בעלת שלוש דפנות ובה] סכך פסול ברוחב ארבעה טפחים ה[י]וצא מהדופן האמצעית ו[ה]ולך לאורך כל הסוכה - אם יש שיעור סוכה [רק] בצד אחד של הסכך הפסול [כגון שטח A בצד 6], ואין ד' אמות רוחב בצד השני של הסוכה (כולל הסכך הכשר עם הפסול ביחד [כגון C+B בצד 6]) אמרינן דופן עקומה ומכשירין את הצד הראשון כאילו יש בו שלוש דפנות. ואם בשני הצדדים אין רוחב ארבע אמות ויש סכך כשר מכל צד כשיעור הכשר סוכה - נחלקו האחרונים אם דנים דופן עקומה להכשיר בשני הצדדים, דבכל צד שיושב אמרינן דהצד שנגדו הווי דופן עקומה: דעת הלבוש (או"ח סי' תרלב אות ב), עטרת זקנים (שם ד"ה והא דסכך פסול וכו'), חמד משה, בית השואבה ועוד, דאמרינן דופן עקומה וכשר בשני הצדדים; לעומת זאת דעת הפתחא זוטא (סי' תרלב ס"ק ד) דהסוכה פסולה, דאין אומרים דופן עקומה לשני צדדים בתרתי דסתרי, ע"ש.

נראה שדעת הפתחא זוטא שאין להכשיר את הסוכה מדין דופן עקומה, נובעת מכך שלא ברור איזה צד מוגדר כדופן עקומה שאין לשבת תחתיה ואיזה צד מוגדר כסוכה כשרה (וכסברת השפת אמת והגרש"ז"א הנ"ל).

בפשטות מסתבר שניידון זה דומה לכאורה לניידון הקודם (אצטבא במרכז סוכה בעלת ארבע דפנות), שכתבו כמה פוסקים (דגול מרובה וביכורי יעקב שהובאו בשער הציון הנ"ל) להכשיר את צדי האצטבא מדין פסל היוצא מהסוכה, אע"פ שלא מבורר היכן דופן עקומה והיכן פסל היוצא מן הסוכה.

אולם הגרש"ז אוירבך זצ"ל²⁰ כתב לחלק בין המקרים:

לא דמי לדין של הביכורי יעקב הנ"ל [לגבי אצטבא במרכז סוכה בעלת ארבע דפנות], דשאני התם שסכך הוא האמת שהאצטבא [עצמה] ודאי כשרה מחמת שלושה צדדים שהם דופן עקומה, ולכן חושב את עצמו כ"פסל", משא"כ הכא [כאשר סכך פסול חוצה סוכה בעלת שלוש דפנות לאורכה] הרי [אין בסוכה מקום כשר בוודאי, כי] הפשרות של צד ימין הוא רק מפני שרואה את כל הצד שמאל כדופן [עקומה], וכן זה שבצד שמאל רואה את כל צד הימין כדופן [עקומה] ולא כסכך. וא"כ אפשר דגם אם התם [לגבי אצטבא] מכשירין -

19 ולפי דעת הסוברים שסוכה כזו פסולה מסולקת תמימה הקורבן נתנאל על דברי הרא"ש.

20 בספר הסוכה המצוין לעיל הערה 16, וכן בהליכות שלמה המצוין שם, עמ' קח-קט.

מנלך דכשר גם הכא, ושניהם ישבו ויאכלו או ישנו כאחד ולא חשיב כרתתי דסתרין? ולכן יש לדון דאין הסוכה כשרה²¹, וצ"ע.

כלומר, במקרה הקודם (של האצטבא באמצע סוכה בעלת ארבע דפנות) הדיון הבסיסי הוא לגבי האצטבא, ומבחינה זו אין כל ספק שהיא נחשבת לסוכה כשרה מדין דופן עקומה, כיוון שבכל אפשרות שנבחר האצטבא עצמה תוכשר. כל הדיון שם הנו לגבי צדדי האצטבא: מה מהם הוא דופן עקומה ומה הוא פסל היוצא מן הסוכה, אך בוודאי שדין דופן עקומה ינהג בסוכה זו.

לעומת זאת, לגבי הנידון של סוכה בעלת שלוש דפנות שסכך פסול חוצה אותה לרוחבה, יש לדון על עצם הפעלת דין דופן עקומה, כיוון שניתן לבצעו בשתי דרכים סותרות, וכל דרך תכשיר סוכה אחת ותפסול אחרת, ומנין לנו שאף באופן זה אמרינן דופן עקומה? יתכן שאין להחיל דין דופן עקומה באופן שבו לא מבורר כלל מהו דופן ומהו סכך.

סיכום

במאמרנו ניסנו לנתח מצבים שונים בהם הכשר סוכה אחת (או חלק מסוכה) מסתמך על פסול חברתה, מתי ניתן להגדיר את שתי הסוכות ככשרות, מתי רק אחת מהן כשרה ומתי לא ניתן להגדיר אף לא אחת ככשרה. הצגנו את ההלכות הבסיסיות בנושא, וכן מצבים ואבחנות שנחלקו בהם גדולי הפוסקים.

גם במצבים שניתן להכשיר את שתי הסוכות (על פי דעות מסוימות) ראינו שדנו הפוסקים ביחס לשימוש אדם אחד (ואף בזמנים שונים) בשתי הסוכות, וכן ליחס בין שני אנשים המקיימים באותו זמן מצות ישיבת סוכה בשתי הסוכות שכשרותן סותרת זו את זו.

21 משמע שהגרשז"א נוטה לדעת הפתחא זוטא, והוא חידוש שסובר דלא ככל האחרונים הנ"ל.

ז'כרתי לך חסד נעורייך' כו'. ממשמע שזכות זה נזכר לעולם לבני ישראל – בוודאי נמצאת מידה זו לעולם בליבות בני ישראל להיות נמשך אחר השי"ת, להפקיר הכל ללכת אחריו. אכן כתיב 'אהבת כלולותיך', שכשיש אחדות הראוי בבני ישראל אז באין למידה זו [להיות נמשך אחרי ה']'. ובאמת גם האחדות נמצא בבני ישראל, אך כתיב 'עוונותיכם היו מבדילין ביניכם' כו'. פי' שהעוונות עושין פירוד בעצמותם, וממילא נפרדו מדבקות באלוקים, כמ"ש זיהי בישורן כו' בהתאסף. לכן אחר יום הכיפורים שנטהרו בני ישראל – נעשין אחד, ואז הם נמשכין אחר השי"ת. וזה רמז הסוכה, שדרשו חז"ל כל בני ישראל ראוין לישב בסוכה אחת, אהבת כלולותיך, כנ"ל.

שפת אמת דברים לסוכות שנת תרמ"ח